

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглянута необхідність розвитку АПК як важливого сектору національної економіки. В організаційному аспекті розвиток органічного виробництва потребує формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції в АПК. Але випуск органічної продукції пов'язаний з певним колом проблем, які гальмують виробництво цього виду екологічно безпечної продукції агропромисловими підприємствами. Сьогодні є нагальною потреба у прийнятті закону, який би не мав суперечливих моментів, протиріч і окреслив законодавчі межі органічного сектору. Необхідно зазначити, що розвиток органічного виробництва, як основи гарантування екологічної безпеки АПК, ґрунтується на сукупності принципів. Формування системної державної політики, спрямованої на розвиток виробництва органічної продукції, сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на навколишнє середовище, поліпшенню екологічної ситуації, збереженню біорізноманіття, підвищенню рівня екологічної безпеки, формуванню агроекологічного іміджу держави і зростанню конкурентоспроможності галузі.

Ключові слова: АПК; органічна продукція; система виробництва; агропромислові підприємства; екологія; розвиток.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань АПК як багатофункціонального сектору національної економіки є забезпечення в повному обсязі населення країни високоякісним вітчизняним продовольством і нарощування експорту сільськогосподарської й харчової продукції, створення умов для підвищення зайнятості й доходів сільського населення, сталого розвитку сільських територій. Посткризове відновлення економіки України вимагає розвитку аграрного виробництва на новій основі, що дозволить забезпечити екологічну, продовольчу безпеку країни, гарантуючи кожній особі можливість повноцінного раціонального харчування якісними та безпечними продуктами харчування, а також реалізувати конкурентні переваги країни на світових ринках продовольства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну і методологічну основу управління АПК, дослідження розвитку аграрної сфери, забезпечення реалізації ідей сталого розвитку становлять праці провідних українських науковців: І.Александрова, В.Артиша, В.Гончарова, Л.Гринів, Л.Купінець, У.Лаврик, В.Маєвського, О.Поважного, О.Прокопенко, П.Саблука, О.Скидана, С.Смерічевського, С.Харічкова, О.Черніченка.

Однак, незважаючи на всебічний інтерес до зазначеної проблематики, питання формування системи виробництва органічної продукції на державному рівні залишається не достатньо вивченим.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування і розробка практичних рекомендацій з формування стратегії розвитку органічного виробництва в АПК, спрямованої на забезпечення внутрішнього і зовнішнього попиту на екологічно чисту продукцію, підвищення агроекологічного іміджу країни та досягнення належного рівня екологічної безпеки. Для досягнення мети поставлені такі завдання: обґрунтувати необхідність поширення органічного виробництва для забезпечення сталого розвитку АПК та запропонувати модель формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що в ряді вітчизняних державних документів звертається увага на необхідність і значущість органічного виробництва як екологічно безпечного. Так, в «Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [2] привернуто увагу до створення в сільському господарстві умов для широкого впровадження екологоорієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства та досягнення в 2020 році двократного збільшення площ їх використання, порівняно з базовим рівнем.

У Законі України «Про дитяче харчування» [1] визначено стратегічні державні пріоритети у сфері забезпечення грудних дітей та дітей раннього віку достатнім, високоякісним і безпечним харчуванням.

У *Державній підпорядкованій програмі розвитку українського села на період до 2015 року* [3] наголошується © Н.Б. Стоволос, 2014 на те, що безпеку та екологічність продукції мають першочергове значення. Планується довести обсяг частки органічної продукції в загальному обсязі валової продукції сільського господарства до десяти відсотків. У зв'язку з цим, з метою формування агроекологічного іміджу України передбачається:

– здійснити організаційно-правові та економічні заходи щодо впровадження ресурсоощадливих, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;

– впровадити механізми стимулювання екологічного розвитку сільського господарства, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, водних та інших природних ресурсів;

– унормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації [3].

В організаційному аспекті розвиток органічного виробництва потребує формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції в АПК. Необхідно звернути увагу на низку завдань, вирішення яких сприятиме цьому процесу. А саме:

формування необхідної нормативно-правової бази розвитку органічного виробництва;

визначення попиту на органічну продукцію на внутрішньому ринку і обсягів пропозиції, досягнення балансу між ними;

використання ресурсного, технологічного, організаційного потенціалу аграрних підприємств у виробництві органічної продукції;

досягнення взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків органічної продукції.

Наведена на рисунку 1 модель формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції відображає основні процеси і сутність необхідних перетворень.

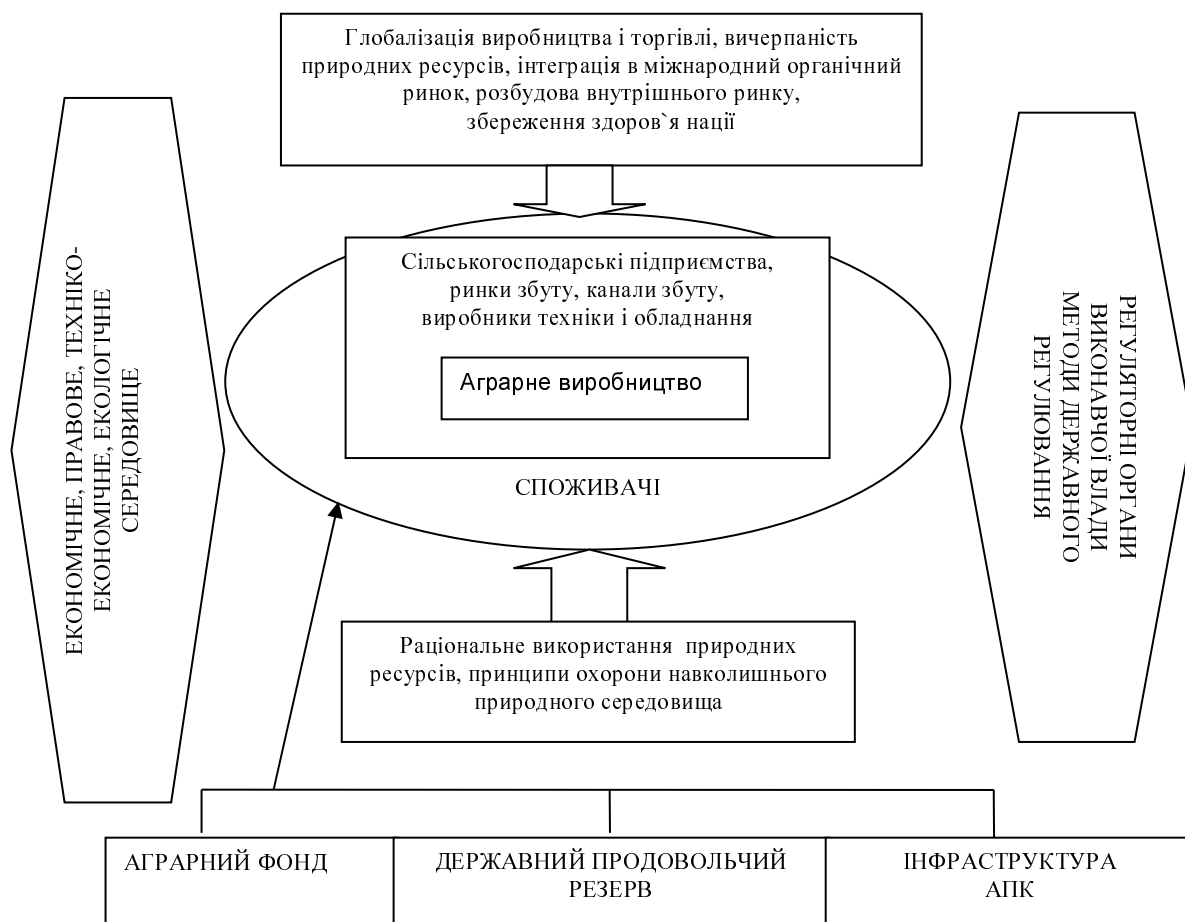

Рис. 1. Модель формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції

Необхідно зауважити, що значну роль у розвитку галузі відіграє рівень державного регулювання і підтримки, формування ефективної державної екологічної політики. Як свідчить досвід зарубіжних країн, розвиток органічного виробництва можливий лише за умови дієвої системи державного регулювання і підтримки.

Концепцією Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [5], яка передбачає визначення стратегії сталого розвитку сільських територій на основі оптимізації їх соціальної і виробничої інфраструктури, підвищення рівня зайнятості сільського населення, зменшення трудової міграції, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпеки сільськогосподарської продукції, охорони довкілля та відтворення природних ресурсів, серед шляхів розвитку сільських територій справедливо відзначено розвиток органічного сільськогосподарського виробництва.

Слід звернути увагу, що значну роль у розвитку органічного виробництва відіграє нормативно-правове регулювання, яке має бути спрямоване на забезпечення умов належного розвитку органічного сектору виробництва паралельно з розвитком традиційної системи виробництва. Основною метою

нормативно-правового регулювання є забезпечення сумлінної конкуренції та належного функціонування внутрішнього ринку органічної продукції, а також підтримання довіри споживачів до такої продукції.

Однак слід зазначити, що в Україні нормативно не закріплене визначення екологічного (органічного) сільського господарства. Визначення терміна екологічності продукції (послуг) закріплює такий нормативний акт, як «Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування», затверджені Наказом Держстандарту України від 27 січня 1999 року. У них зазначено, що екологічність продукції (послуг) – це комплекс властивостей продукції, послуг, від яких навколишнє природне середовище не піддається ризику [4].

На жаль, на даний час вітчизняна законодавча і нормативно-правова база, яка безпосередньо спрямована на регулювання сфери виробництва, переробки, збуту та споживання органічної продукції, перебуває у стадії розробки.

Необхідно звернути увагу, що сьогодні є нагальною потреба у прийнятті Закону, який би не мав суперечливих моментів, протиріч і окреслив законодавчі межі органічного сектору, ставши основою для розробки технічних регламентів і підзаконних актів, надавши технологіям виробництва офіційного визнання і забезпечивши рівень державного захисту і підтримки виробникам. Крім того, для виходу вітчизняних товаровиробників на закордонні ринки, положення законопроекту мають бути узгоджені із міжнародними стандартами і загальноприйнятими нормами ведення органічного агровиробництва.

Слід зазначити, що значну роль у розвитку органічного руху в Україні відіграє діяльність суспільних організацій. Серед основних із них слід зазначити наступні: Федерація органічного руху України, Міжнародна громадська асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва «Натурпродукт».

Як свідчать результати досліджень, виробництво органічної продукції пов'язано з певним колом проблем, які гальмують виробництво цього виду екологічно безпечної продукції агропромисловими підприємствами. З метою формування дієвої стратегії розвитку екологічно безпечного агропромислового виробництва, вважаємо за доцільне згрупувати їх у такі групи:

1. Технологічні:

– зниження родючості ґрунту, яке спричинено вирощуванням значної кількості високорентабельних експорторієнтованих культур та недотриманням сівозмін. Частину таких земель не можна застосовувати під органічне землеробство;

– перехід від традиційних (інтенсивних) технологій сільськогосподарського виробництва до органічного землеробства (так званий конверсійний період) є досить тривалим процесом (від 2 до 5 років), який супроводжується певними ризиками;

– потреба адаптації сільськогосподарських підприємств до нових умов роботи (необхідність сертифікації продукції не менш ніж три роки, підвищення кваліфікації співробітників);

– однобічність розвитку органічного агровиробництва, яка проявляється в тому, що впровадження органічного виробництва в рослинництві обмежується переважно виробництвом зерна, головним чином, пшениці (переважно на експорт); вирощування овочів та плодів згідно із вимогами органічного виробництва, а також органічне тваринництво перебувають у стадії зародження;

– незначна кількість територій, які за екологічними параметрами відповідають вимогам для вирощування екологічно безпечної продукції.

2. Логістичні:

– нестача об'єктів логістичної інфраструктури для зберігання, транспортування органічної продукції.

3. Інформаційно-аналітичного характеру:

– відсутність офіційних статистичних даних, які висвітлюють питання розвитку органічного виробництва, що значно ускладнює об'єктивний аналіз впровадження технологій на вітчизняних підприємствах.

4. Маркетингові:

– нерозвиненість ринку органічної продукції;

– відсутність маркетингових досліджень з цього питання;

– слабка інформованість населення щодо сертифікованої органічної продукції та продуктів харчування;

– недостатній акцент на екологічному компоненті органічного виробництва.

5. Пов'язані з державним регулюванням і підтримкою:

– відсутність належної законодавчої бази щодо органічного сільського господарства і сертифікації органічної продукції. Брак належної нормативно-правової бази, яка визначає механізм сертифікації органічної продукції, що призводить до збиткової роботи сумлінних товаровиробників;

– нестача в державі офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, що не дозволяє виробникам реалізовувати екологічно безпечну продукцію як органічну;

– відсутність урядової стратегії та програми підтримки розвитку органічного виробництва;

– відсутність системи державного маркування органічної продукції (відповідного державного знака або символу), надання якого було б обов'язковим для органічних виробників, переробних підприємств та продавців;

– відсутність підтримки з боку держави розвитку органічного виробництва.

Потрібно зазначити, що розвиток органічного виробництва, як основи забезпечення екологічної безпеки АПК, ґрунтується на сукупності принципів, серед яких, на нашу думку, слід виділити такі:

– принцип оптимальності, що орієнтує на розвиток АПК, який не створює негативного впливу на екологічний стан довкілля;

– принцип пріоритетності, який сприяє ранжуванню цілей і завдань розвитку галузі відповідно до сформованої стратегії, з урахуванням критерію екологічної безпечності;

– принцип варіативності. Передбачає вибір альтернативних інструментів, методів, моделей розвитку галузі на основі пріоритетних цілей і завдань з урахуванням критерію безпечності галузі для навколишнього середовища;

– принцип соціальної спрямованості. Передбачає пріоритетність інтересів населення, його добробуту, розвиток сільських територій при формуванні екологічно безпечного органічного виробництва в АПК;

– принцип інтеграції в законодавчій сфері передбачає узгодження вітчизняного нормативно-правового забезпечення, спрямованого на розвиток органічного виробництва АПК, з європейським;

– принцип об'єктивності – забезпечення узгодженості цілей екологічно безпечного розвитку галузі з реальними можливостями територій, виявленими в результаті екологічного аудиту;

– принцип ефективності – забезпечення максимального економічного, соціального і екологічного результату від впровадження екологічно безпечного (органічного) агропромислового виробництва.

Таким чином, перед українським АПК та органами влади сьогодні постає непросте завдання – формування системної державної політики, спрямованої на розвиток виробництва органічної продукції, що сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на навколишнє середовище, поліпшенню екологічної ситуації, збереженню біорізноманіття, підвищенню рівня екологічної безпеки, формуванню агроекологічного іміджу держави і зростанню конкурентоспроможності галузі.

Як свідчать результати оцінки екологічного стану територій, Україна за своїми природно-кліматичним та ґрунтовим потенціалом має унікальну можливість посісти одне з провідних місць серед виробників органічної продукції.

Однак розвиток сектору органічного виробництва у вітчизняному АПК, реалізація цього потенціалу є повільними і безсистемними, що зумовлено цілою низкою проблем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Встановлено, що функціонування сектору органічного виробництва є можливим на основі формування організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку органічного виробництва, що являє собою сукупність організаційно-економічних методів і інструментів, які, ґрунтуючись на правових нормах, дозволяють державі і суб'єктам господарювання забезпечити розвиток органічного виробництва.

Необхідно звернути увагу на розвиток органічного виробництва в Україні, як на перспективний напрямок досягнення конкурентоспроможності АПК і підвищення рівня екологічної безпеки, котрий може відбуватися за умови формування ефективної стратегії, яка включає комплексні організаційні заходи, систему державної підтримки на національному рівні, розробку нормативно-правового забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про дитяче харчування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 21885.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» (від 19.09.2007 № 1158) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування : затв. Наказом Держстандарту України від 27 січ.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 16.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року» (від 03.02.2010 № 121-р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

СТОВОЛОС Надія Борисівна – кандидат економічних наук, доцент Сумського національного аграрного університету.

Наукові інтереси:

- розвиток органічного виробництва;
- стратегічний маркетинг.

Тел.: (096)383-24-12; (050)556-36-83.

E-mail: stovolos-nb@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2014.